

25 JAAR TPE

Hedendaagse geschiedschrijving

Bij 25 jaar *Tijdschrift voor Politieke Economie*

Henk Plasmeijer en Boe Thio

Dit wordt een heel speciale jaargang. Het Tijdschrift voor Politieke Economie gaat het vijftiendwintigste jaar in. De redactie wil even stilstaan bij de oorsprong en de raison d'être van het blad. Eerst geven we echter een vooruitblik op hetgeen de lezer in deze jubileumjaargang kan verwachten.

1 De vijftiendwintigste jaargang

Om het jubileum van *TPE* luister bij te zetten is aan een reeks auteurs van naam in het Nederlandse taalgebied gevraagd hun persoonlijke reflectie te geven op de ontwikkelingen in hun vakgebied gedurende de laatste 25 jaar.

De invités zijn met name degenen die 'het hebben meegemaakt', mensen die in de afgelopen 25 jaar substantieel hebben bijgedragen aan het vakgebied. De redactie heeft hun gevraagd hun visie te geven op datgene wat hen die 25 jaar na aan het hart lag. De vraagstelling werd door allen onmiddellijk begrepen: dit is *hedendaagse geschiedschrijving*.

Welke thema's treden binnen het vakgebied in deze periode op de voorgrond, welke resultaten zijn geboekt, welke visies waren/zijn beeldbepalend? Als vanzelf wordt een terugblik dan al gauw een vaststelling van de stand van zaken en een vooruitblik. Al deze bijdragen zullen in de loop van deze jubileumjaargang als een thema '25 jaar *TPE*' worden gebracht.

De respons is fantastisch. Op een reeks van deelterreinen zoals macro-economie, modellenbouw, arbeidseconomie, openbare financiën, marktwerking, energie, milieu, ontwikkelingseconomie, internationale vraagstukken, economische orde, transitie, ruimtelijke economie en geschiedenis van de economie zijn er toezeggingen voor een bijdrage, die te beginnen met dit nummer 25/1 zullen verschijnen.

Bepaald verheugend vinden we dat voor deze vijftiengste jaargang en voor dit thema ook een groot aantal Vlaamse economen bereid is gevonden hun visie te geven op die 25 jaar. Dat kan een interessant beeld geven van verschillende visies en stijlen over de Nederlands-Vlaamse grens heen.

De redactie wil bij publicatie van de jubileumbijdragen waar mogelijk een *thematische samenhang* aanbrengen. In dit eerste nummer van jaargang 25 staat de rol van macrobeleid centraal, met artikelen van Anton Barten en Frank den Butter over beleidsvoorbereiding met empirische (macro-)economische modellen, en van Jef Vuchelen over de veranderende positie van begrotingsbeleid in de laatste kwarteeuw. Daarnaast wordt de arbeidseconomie belicht door Joop Hartog en Jules Theeuwes. In het komende nummer zal de internationaal-economische dimensie centraal staan middels bijdragen over mondialisering, transitie, en ontwikkelingen in de ruimtelijke economie.

Al met al hopen we via deze jubileumjaargang een kwaliteitsimpuls aan *TPE* te geven en tegelijk een bijdrage te leveren aan het vak middels een breed en kwalitatief hoogstaand perspectief: internationaal van niveau maar met een duidelijk Nederlands(talig) accent.

Wellicht kan hiervan, als bijproduct, ook een signaal uitgaan dat het de moeite waard is en blijft Nederlandstalige tijdschriften uit te geven.²

2 Nederlandstalige tijdschriften hebben het moeilijker dan voorheen. Zo vallen bij de waardering van academische output de Nederlandstalige publicaties buiten de boot. In een iets ander kader past de constatering van Hartog en Theeuwes in dit nummer dat de overheid minder geld overheeft voor goed beleidsonderzoek, waardoor de brugfunctie tussen academie en beleid slechter wordt vervuld. Alles bij elkaar kan dit leiden tot minder contact tussen academische economiebeoefening en (beleids)praktijk. Een pleidooi voor herwaardering van de functie die de Nederlandstalige tijdschriften vervullen, is naar onze mening op zijn plaats.

Met deze opzet van de jubileumjaargang van het *Tijdschrift voor Politieke Economie* zetten we als redactie weloverwogen niet het tijdschrift centraal, maar het vak. Het gaat daarbij derhalve niet om een terugblik op TPE zelf, of de specifieke onderwerpen en visies die daarin aan bod zijn geweest, maar veeleer om het spectrum van de (politieke) economie. In deze inleiding wijden we echter, voor wie wil, een korte beschouwing aan de wederwaardigheden van het tijdschrift zelf.

2 De eerste jaargangen

De oprichting. De oprichtingsvergadering van het *Tijdschrift*, met mensen uit de toenmalige studentenbeweging, vond plaats in een keldertje in Utrecht. Het voortouw werd genomen door studenten en medewerkers van de Vrije Universiteit, die kort daarvoor een succesvol congres met Joan Robinson in de hoofdrol hadden georganiseerd. In de redactie was in eerste aanleg de VU sterk vertegenwoordigd. Het 'jongehonden-tijdschrift' was bepaald een succes. De boekhouding was weliswaar een rommeltje, maar in die beginjaren waren er 1.500 abonnees en 2.000 verkochte exemplaren. Zoals een van de toenmalige redacteuren aangaf: 'TPE is een niche in de markt.'

Een links blad? Was politieke economie – met een k – een pseudoniem voor marxistische economie? Het kan zijn dat lezers (en meer nog: niet-lezers) van TPE dat destijds meenden en wellicht nog menen. Wat bij het doorlopen der jaargangen evenwel opvalt is dat de Nederlandse politieke economen een eigen weg zijn gegaan. In de meeste buitenlandse zuster-tijdschriften was er geheel volgens de tijdgeest in de jaren zeventig veel aandacht voor marxistische theorievorming.³ Sommige onderwerpen waren overmatig populair, zoals het zogenoemde transformatievraagstuk (de relatie tussen arbeidswaarde en prijs), of de tendens van de daling van de winstvoet. De uitwerking was veelal zeer technisch. Destijds kon je de marxistische economen herkennen aan hun

³ We noemen de *Review of Radical Political Economics*, *Cambridge Journal of Economics*, *Capital and Class*, *Prokla*, *Mehrwert* en de *Cahiers d'Économie Politique*. De meer algemene, maar veelgelezen bladen waren de *Monthly Review* en de *New Left Review*.

expertise in lineaire algebra. In *TPE* is van dit internationale marxistische debat weinig terug te vinden.

In het eerste nummer leek men de weg terug te vinden naar een mooie Hollands-marxistische traditie. Dat nummer heeft namelijk een hoog 'Sam de Wolff'-gehalte. Sam de Wolff (1878-1960) was een marxistische econoom, die zeer veel werk heeft gemaakt van empirie. Hij meende dat een empirische invalshoek typisch marxistisch was, hetgeen hij onderbouwde met een uitspraak van Marx:

De kwestie is deze: je kent de tabellen waarin de stijgende of dalende zigzagbewegingen van de prijzen, discontovoeten enzovoort is weergegeven. Met het oog op een analyse van de crisis heb ik enkele malen geprobeerd om deze ups en downs te berekenen als onregelmatige curven. Ik dacht daarmee de belangrijkste wetten van de crisis wiskundig te kunnen bepalen. Ik denk nog steeds dat dit mogelijk is met voldoende gefilterd materiaal. (brief aan Engels, 31 mei 1873)

In *Het Economisch Getij* (1929) vinden we dan ook uitgebreide cijferpresentaties en berekeningen. Legt men De Wolffs boek uit 1929 naast het eerste nummer van *TPE*, dan is de overeenkomst frappant. Het eerste artikel in het eerste nummer telt 10 pagina's tekst en liefst 17 pagina's cijferpresentatie.

De eerste jaargangen van *TPE* geven een caleidoscoop te zien van heterodoxe benaderingen, institutioneel, postkeynesiaans, marxistisch, met veel aandacht voor arbeidsverhoudingen, gevolgen van technologische ontwikkeling, en kritische beschouwingen over beleid en beleidsanalyse in eigen land. In de verhoudingen van die tijd wel een eigenzinnig blad, maar een schuilnaam voor marxistisch: nee, niet echt.

Wel is een duidelijke voorkeur voor kritiek op het destijds opkomende neoliberalisme te bespeuren. Typerend daarvoor is een bijdrage van Wim Kok (*TPE* december 1985) over 'Een maakbare samenleving', waarin de ideologie van de terugtrekkende overheid wordt gekwalificeerd als een 'gevaarlijke gedachte', en waarin gepleit wordt voor stimuleringsbeleid, kwalitatieve groei, herverdeling van arbeid, en overkoepelelnd daarbij een 'regiefunctie voor de overheid': geen blauwdruk, wel een scenario.

Zet dat eens naast de strekking van de Tinbergenlezing van Jan Peter Balkenende (zie *ESB* van 31 oktober 2003) onder de titel 'De maakbaarheid voorbij', die haast als een direct antwoord hierop te lezen valt, ook doordat de sociaal-democratie (Den Uyl) de verantwoordelijkheid voor 'oplopend overheidstekort en uitblijven van loonmatiging' eind jaren zeventig rechtstreeks (en dus nogal lichtvaardig) in de schoenen geschoven wordt.

Zelfs de rol van beleidsmodellen (CPB-modellen) wordt een treedje lager gezet ten gunste van het primaat van 'politieke afwegingen', om redenen die wellicht ook samenhangen met de minder rooskleurige modeluitkomsten. De overheid 'maakt niet', maar 'maakt mogelijk', is zijn adagium.

Ook als je die visie niet deelt, illustreert een en ander hoe in de loop van twee decennia het spectrum van opvattingen in politiek-economische gedachteswisselingen is verschoven. Het spectrum waarin de inhoud van *TPE* zich beweegt, is niet ongevoelig gebleken voor dergelijke verschuivingen.

Tenenkrommende discussies. In de redactie en redactieraad is vooral in de eerste periode vaak en heftig gediscussieerd over de aard, object en methode van de politieke economie. In het eerste nummer werd *TPE* geïntroduceerd als onpartijdig socialistisch. In 1980 in een eerste artikel over methodologische vraagstukken werd echter de stelling van Hennipman over economische politiek aangevoerd, volgens welke een socialistische wetenschap niet kan. Hennipmans punt was dat economie een positieve wetenschap is die geen uitspraken impliceert over de wenselijkheid van haar proposities. Als een wetenschapper al stelling neemt in het maatschappelijke debat, dan heeft hij tot taak te expliciteren dat hij dit doet op grond van normatieve voorkeuren. Alhoewel het niet met zoveel woorden was opgeschreven, was de implicatie van het artikel dat *TPE* voor de onvermijdelijke keuze stond een wetenschappelijk dan wel politiek blad te worden.

Zonder naar het artikel te verwijzen reageerde de toenmalige redactie in het redactioneel van twee nummers later met de opmerking 'het onverengbare te willen verenigen'. Kortom, zij zag *TPE* als een wetenschappelijk blad dat een maatschappelijke stelling betreft. In hetzelfde redactioneel wordt het 'ondogmatisch socialistische' karakter bevestigd, terwijl aan het colofon werd toegevoegd dat het hier gaat om een onafhan-

kelijk discussieplatform voor onder meer 'vakbondsvraagstukken'. Wat in de beginperiode speelde had gemakkelijk mis kunnen gaan. Enerzijds vinden maatschappelijke organisaties het niet leuk als men zich vanaf de zijlijn met hun zaken bemoeit. En anderzijds is een impliciet of expliciet 'bondgenootschap' voor een wetenschappelijke ambitie op zijn zachtst gezegd ongemakkelijk.

Kwaliteit en geloofwaardigheid. De praktijk van de redacties in latere jaren wees uit dat het profiel van het *Tijdschrift* niet een kwestie is van wetenschap tegenover politieke betrokkenheid of engagement.

Normatieve vraagstukken, en in het bijzonder vraagstukken van economisch beleid, kunnen wel degelijk positief bediscussieerd worden. En voorts zijn normatieve voorkeuren niet vast maar variabel. De markt voor economische ideeën is weliswaar een bijzondere markt, maar het is nu typisch een markt waarvoor Hayeks beschrijving van zoek- en leerprocessen bij uitstek van toepassing is. De maatschappelijke voorkeuren worden mede gevormd bij het deelnemen aan het wetenschappelijke debat.

Het gaat bij het profiel vooral om respectabiliteit, dat wil zeggen geloofwaardigheid.

Die wordt gewaarborgd door kwaliteit en de mate van onafhankelijkheid (vergelijk de theorie van het monetaire beleid).

Een maatschappelijke *parti pris*, eventueel via een oriëntatie op pressiegroepen, doet afbreuk aan de vereiste onafhankelijkheid, omdat het 'toetredingsbelemmeringen' kan oproepen. En daarmee wordt in aanleg ook afbreuk gedaan aan de kwaliteit, die met name door een consequent redactioneel beleid en redactionele procedure moet worden gewaarborgd. De redactie heeft dan ook al vrij spoedig in de jaren tachtig het spoor uitgezet van het toepassen van de bij academische tijdschriften gangbare regels voor kwaliteitsbewaking (een consequent doorgevoerde *peer-review* procedure).

Parti pris? De invoering van een strikte refereeprocedure betekent niet, dat de redactie haar eigen voorkeuren opzij heeft gezet. Integendeel zelfs! Zij heeft een voorkeur voor bijdragen die haar eigen perceptie van de werkelijkheid ontregelen.

De eerste redactie moet dezelfde voorkeur hebben gehad. Zij publiceert

de twee artikelen, waarin werd onderzocht hoe op de biermarkt (1977) en op de tabaksmarkt (1983) de concurrentieverhoudingen waren verstoord door kartelvorming. Dat maakte op ons diepe indruk. Nog jaren daarna werd onze voorpret van een op een oppervlakkig gesprek gebaseerd diepgaand contact wreed vergald door de gedachte die de blauwe tabakswalm en schrale bierlucht bij het openzwaaien van een kroegdeur bij ons opriep: 'Hier gaan we voor boeten!'

Hoe het ook zij, de redactie blijft in haar beleid mikken op een brede en open oriëntatie van *TPE*. Niet gefixeerd op een specifieke stroming binnen de economie, en met ruimte voor debat, toegankelijk voor een brede groep auteurs en een ruime groep professioneel geïnteresseerde lezers.

Het kan verkeren. Waar 25 jaar geleden het gebruik van de term *political economy* mogelijk dikwijls een geurvlag was van heterodoxe stromingen, is *political economy* heden ten dage weer ingelijfd in de hoofdstroom. In zekere zin is dat met ons tijdschrift parallel daaraan ook gebeurd. Het eigenzinnige karakter van het blad zoals ooit getypeerd door de spelling van 'Economie' in de titel kan daarbij behouden blijven; vergelijkbaar met wat Jan Tinbergen in de jaren dertig wellicht ertoe bracht 'konjunctuur' te schrijven voor conjunctuur: het tot uiting brengen van vernieuwingsgezindheid.

3 Professionalisering

In de loop der tijd zijn bij het *Tijdschrift* organisatorische veranderingen doorgevoerd die het blad een wat ander aanzien hebben gegeven. In retrospectief waren dit stappen op weg naar professionalisering.

Uitgeversperikelen. De eerste jaargangen van TPE werden uitgegeven door de *Socialistische Uitgeverij Amsterdam*. Die uitgeverij vond dat de redactie het tijdschrift 'camera ready' (in toenmalig jargon) moest aanleveren. Een van de redactieleden, Dick van Haaster, heeft naast zijn inhoudelijke bijdrage het tijdschrift jarenlang technisch gerund. *TPE* werd vervolgens al spoedig in eigen beheer uitgegeven. Dat leidde tussen jaargang 9 en 12 tot problemen omdat ten eerste de concentratie

van verantwoordelijkheden bij de redactie door iedereen als ongewenst werd ervaren en ten tweede de toenmalige redactie niet de kwaliteiten in huis had om de verantwoordelijkheid voor de opmaak te kunnen nemen. Er is toen een managementteam voor het beheer en de productie ingesteld, dat jarenlang door Wiemer Salverda is geleid.

Het uitgeven van een tijdschrift op deze basis zonder professionele en commerciële ondersteuning is uiteindelijk een (te) zware opgave.

De toekomst. Vanaf dit jaar wordt het *Tijdschrift voor Politieke Economie* uitgegeven door Uitgeverij Lemma BV. Het bevindt zich nu in een fonds waarin zeer veel gezaghebbende Nederlandstalige economische publicaties verschijnen. Daarmee is de continuïteit beter gewaarborgd, alsook een meer professionele productie van het tijdschrift.

Wellicht is zelfs het digitaal aanbieden van het tijdschrift in de toekomst een mogelijkheid. In deze vijftiende jaargang krijgt dat in elk geval niet meer zijn beslag. Maar uitgever en redactie houden de lezer op de hoogte.

Auteurs

Henk Plasmeijer is verbonden aan de Economische Faculteit van de Rijksuniversiteit van Groningen, Postbus 800, NL-9700 AV Groningen, *Boe Thio* aan de Economische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam, e-mail: k.b.t.thio@uva.nl